

โครงการเขื่อนดอนสะโฮงจะทำลายการท่องเที่ยวที่สวนน้ำตกคอนพะเพ็งทางใต้ของลาว ตลอดจนปิดเส้นทางอพยพของปลาในโขง

เมื่อแม่น้ำโขงถูกทำลาย

สรุปรายงานการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์
เขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักของคณะกรรมการแม่น้ำโขง

โครงการเขื่อนขนาดใหญ่ 11 แห่งที่มีการเสนอเพื่อสร้างกันแม่น้ำโขงอาจเป็นการกำหนดอนาคตว่าแม่น้ำแห่งนี้จะเป็นอย่างไรต่อไป คณะกรรมการแม่น้ำโขง (MRC) ได้จัดพิมพ์รายงานประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (SEA) เมื่อเดือนตุลาคม 2553 เพื่อเป็นฐานในการตัดสินใจ รายงานฉบับดังกล่าวประเมินผลกระทบเชิงเศรษฐกิจอันจะเกิดจากการผลิตกระแสไฟฟ้า เปรียบเทียบกับต้นทุนด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อชุมชนริมแม่น้ำ ตลอดจนเศรษฐกิจท้องถิ่นของชุมชนเหล่านี้ เนื่องจากเขื่อนเหล่านี้จะคุกคามนิเวศวิทยาของแม่น้ำโขงอย่างที่ไม่สามารถเรียกคืนได้ ตลอดจนสร้างความเสี่ยงต่อวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของประชาชนนับล้านที่พึ่งพาทรัพยากรแม่น้ำโขง รายงาน SEA จึงมีข้อแนะนำหลักให้ “ชะลอการตัดสินใจสร้างเขื่อนเหล่านี้ไปอีก 10 ปี จนกว่าจะมีการศึกษาอย่างรอบด้านเพื่อให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างรอบคอบ” จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงนี้จะรับรองรายงานและข้อเสนอแนะของรายงาน SEA ก่อนที่จะสายเกินไป

เขื่อนแม่น้ำโขงและกระบวนการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์

นับตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ได้มีการเสนอโครงการเขื่อนทั้งหมด 11 แห่งบนแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมหาศาล อย่างไรก็ตามยังมีช่องว่างทางความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแม่น้ำโขง

และความไม่แน่นอนอย่างมีนัยสำคัญ รัฐบาลไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ลงนามข้อตกลงแม่น้ำโขง ปี 2538 ซึ่งจะต้องร่วมมือกันเพื่อพัฒนาแม่น้ำโขงตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องอย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามในทุกวิถีทางเพื่อหลีกเลี่ยง ลด และบรรเทาผลกระทบอันอาจเกิดจากการพัฒนาแม่น้ำโขง ส่วนหนึ่งของข้อตกลงแม่น้ำโขง

(© TERRA)

ระบุว่า ให้มีกระบวนการปรึกษาหารือระหว่างรัฐบาลก่อนที่รัฐบาลประเทศใดประเทศหนึ่งจะอนุมัติโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลัก เมื่อพิจารณาความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำโขงตอนล่างและผลกระทบจากเขื่อนต่อประชาชนหลายล้านคน การตัดสินใจครั้งนี้เป็นเสมือนความท้าทายยิ่งใหญ่ของทั้ง 4 ประเทศลุ่มน้ำโขงตอนล่าง

“คณะกรรมการแม่น้ำโขง” ซึ่งเป็นหน่วยงานจัดการน้ำในระดับภูมิภาคก็มีหน้าที่ต้องดำเนินการศึกษาเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและช่วยให้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐบาลสมาชิกซึ่งจะส่งผลกระทบต่อธรรมชาติของแม่น้ำโขง และด้วยความเข้าใจในความสำคัญของการตัดสินใจสร้างเขื่อนว่าไม่ควรพิจารณาเพียงรายโครงการ แต่ควรพิจารณาโครงการเขื่อนทั้งชุดด้วยเช่นเดียวกัน คณะกรรมการแม่น้ำโขงจึงมอบหมายให้ศูนย์จัดการสิ่งแวดล้อมนานาชาติ ทำการศึกษาการประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์สำหรับโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงทั้งหมด 11 แห่ง

รายงาน SEA ตีพิมพ์ในเดือนตุลาคม 2553 มีเนื้อหาครอบคลุมหัวข้อต่างๆ ซึ่งจะได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลัก รายงานนี้เป็นการวิจัยอย่างรอบด้านบนฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับระบบแม่น้ำโขงและมีการปรึกษาหารือกับหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานพัฒนาภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำโขงในปัจจุบัน

ลักษณะเฉพาะของแม่น้ำโขงคือ มีระดับน้ำที่สูงในช่วงฤดูฝน และลดระดับลงในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งเป็นผลจากปริมาณน้ำฝนของมรสุมในภูมิภาค จังหวะของปริมาณน้ำหลากนี้เองที่เป็นปัจจัยหลักส่งผลให้ลุ่มน้ำโขงมีการประมงน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในโลก จากประชากรทั้งหมด 60 ล้านคนในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง มีประชาชนราว 29.6 ล้านคน

ที่อาศัยอยู่ในแนว 15 กิโลเมตรจากแม่น้ำโขง แม่น้ำโขงจึงเป็นแหล่งวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของประชากรกว่าร้อยละ 70 ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำ ทั้งในด้านการประมง เกษตรกรรมน้ำ การท่องเที่ยว และการเกษตรที่อุดมสมบูรณ์

นอกจากนั้นความรู้เกี่ยวกับอุทกวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ ตะกอน และนิเวศวิทยาของแม่น้ำโขงยังคงมีอยู่จำกัด เนื่องจากธรรมชาติของแม่น้ำโขงที่สลับซับซ้อนและสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน นอกจากนี้แล้วมูลค่าทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของแม่น้ำโขงก็ยังไม่สามารถประเมินได้ในทางเศรษฐศาสตร์ รายงาน SEA ระบุถึง ความรู้ที่ยังมีไม่เพียงพอ ความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์ และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนต้นทุนอันจะเกิดจากเขื่อน ดังที่สรุปไว้ในรายงานว่า “ความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำโขงยังมีไม่เพียงพอที่จะประกอบการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบต่อโครงการเขื่อนแม่น้ำโขงในขณะนี้” และเพื่อที่จะเข้าใจผลกระทบจากเขื่อนต่อแม่น้ำโขงทั้งในด้านกายภาพ เคมี และชีววิทยา รายงาน SEA มีข้อเสนอแนะให้มีการศึกษาเพิ่มเติม โดยเฉพาะในด้านความเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ เศรษฐกิจภูมิภาค และอื่นๆ

การประเมินความเสี่ยงและผลกระทบจากเขื่อนแม่น้ำโขง

รายงาน SEA ศึกษาถึงโอกาสและความเสี่ยงอันอาจเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำ หากมีการสร้างเขื่อน และผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงนี้ต่อประชาชน รายงานได้เน้นย้ำความสำคัญของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมที่จะเกิดขึ้นจากเขื่อน และเตือนว่าต้นทุนและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะกระจายอย่างไม่เท่าเทียม รายงาน SEA ระบุว่า การตัดสินใจเดินหน้าสร้างเขื่อน แม้แต่แห่งเดียวก็จะสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อความยั่งยืนของความ

พื้นที่เกษตรริมแม่น้ำโขงมากกว่าครึ่งจะจมอยู่ใต้น้ำหากมีการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขง (© Pianporn Deetes)

อุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำโขงอย่างถาวรและเรียกคืนกลับมาไม่ได้
อีกเลย สิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อประชาชนหลายล้านชีวิตที่พึ่งพา
แม่น้ำโขงในด้านวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหาร

ผลกระทบหลักที่ระบุในรายงาน SEA

การเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำและธรรมชาติแม่น้ำโขง : เชื่อน
จะทำให้ร้อยละ 55 ของความยาวของแม่น้ำโขงกลายเป็นอ่างเก็บน้ำ
เป็นช่วงๆ และมีความผันผวนของระดับน้ำที่ขึ้นลงอย่างรวดเร็ว
บริเวณท้ายน้ำของเขื่อนแต่ละแห่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จะทำลายการ
ไหลอย่างเป็นธรรมชาติของแม่น้ำที่เคยเป็นไปตามฤดูกาล แม่น้ำโขง
จะไม่มีการน้ำหลาก-น้ำแล้ง ตามฤดูกาลอีกต่อไป

ผลกระทบต่อประมงน้ำจืดและความมั่นคงทางอาหาร : เชื่อน
จะปิดกั้นเส้นทางอพยพของปลา ทำลายพื้นที่ชุ่มน้ำ และเปลี่ยนแปลง
ที่อยู่อาศัยที่สำคัญของปลาแม่น้ำโขง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้
จะส่งผลให้การประมงลดลงประมาณร้อยละ 26 - 42 คิดเป็นมูลค่า
ประมาณ 15,000 ล้านบาทต่อปี ผลที่ตามมาคือ วิถีชีวิตและความ
มั่นคงทางอาหารของประชาชนหลายล้านคนจะได้รับผลกระทบ โดย
คาดการณ์ว่า ประเทศกัมพูชาจะได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด
รายงาน SEA ได้ย้ำถึงผลกระทบก่อนหน้านี้อย่างที่ระบุว่า **“ยังไม่มี
เทคโนโลยีใด ๆ ที่จะบรรเทาผลกระทบต่อการประมงได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ”** นอกจากนี้การประมงในอ่างเก็บน้ำก็ไม่สามารถ
ชดเชยความเสียหายต่อการประมงธรรมชาติได้ เพราะการประมง
ในอ่างเก็บน้ำสามารถทำได้มากที่สุดเพียง 1 ใน 10 ของประมง
ธรรมชาติที่เสียหายไป

การคุกคามความหลากหลายทางชีวภาพทางน้ำ: ความ
เปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงทั้งในด้านการไหลของน้ำ ที่อยู่อาศัยของ
สัตว์น้ำ จะทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของแม่น้ำโขง
ถูกคุกคาม สิ่งมีชีวิตอย่างน้อย 100 สายพันธุ์จะอยู่ในภาวะเสี่ยง
สัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ของแม่น้ำโขง อาทิ โลมาอิรวดี และปลาบึก อาจ
สูญพันธุ์ได้

ความเปลี่ยนแปลงของระบบพื้นที่ริมน้ำและป่า : เชื่อนแม่น้ำโขง
จะสร้างผลกระทบต่อระบบนิเวศริมแม่น้ำและแผ่นดิน ที่จะต้องจม
อยู่ใต้อ่างเก็บน้ำของเขื่อน เกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ตลอดแนวลำน้ำโขง
และผืนป่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสำคัญ
ระดับนานาชาติ โดยร้อยละ 5 เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเป็น
พื้นที่ชุ่มน้ำแรมซาร์ที่สำคัญ โดยเขื่อนจะทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำที่มี
ความสำคัญและพื้นที่ตลอดลำน้ำต้องจมอยู่ใต้น้ำ และยังส่งผลกระทบต่อ
ที่อยู่อาศัยและแหล่งกำเนิดของพืชและสัตว์นานาพันธุ์ นอกจากนี้
แนวสายส่งไฟฟ้าและถนนที่ตัดเข้าสู่เขื่อนก็ยังส่งผลกระทบต่อ
ภูมิประเทศอีกด้วย

ความเสียหายต่อการเกษตร : ผลผลิตจากพื้นที่เพาะปลูกที่จะจม
อยู่ใต้อ่างเก็บน้ำมีมูลค่ากว่า 150 ล้านบาทต่อปี ตะกอนจากแม่น้ำโขง
อันอุดมสมบูรณ์ซึ่งจะถูกกักเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำจะทำให้เกิดค่าใช้จ่าย
ในการซื้อปุ๋ยเพิ่มขึ้นปีละ 720 ล้านบาท ผลผลิตจากเกษตรกรรมน้ำ

การประมงอันอุดมสมบูรณ์ที่จะถูกทำลายจากการสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประชาชนหลายล้านคนในลุ่มน้ำโขง

ที่เสียหายไปคิดเป็นมูลค่ากว่า 630 ล้านบาทต่อปี ในขณะที่ระบบ
ชลประทานที่เกี่ยวข้องกับเขื่อนจะสร้างรายได้เพียง 450 ล้านบาท
ต่อปี ดังนั้นจึงเป็นความเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตรจำนวน
มาก

ปริมาณตะกอนที่ลดลง : ปริมาณตะกอนที่คาดว่าจะลดลงมากกว่า
ร้อยละ 50 จะส่งผลกระทบต่อแร่ธาตุที่สำคัญทั้งฟอสฟอรัสและ
ไนโตรเจน ซึ่งเป็นปุ๋ยธรรมชาติสำหรับเกษตรกรรมน้ำ พื้นที่น้ำท่วมถึง
ทะเลสาบเขมรและดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำที่เวียดนาม
ปรากฏการณ์เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร
ตลอดจนการประมงน้ำจืดและประมงชายฝั่ง การทับถมของตะกอน
จะเปลี่ยนแปลงร่องน้ำและแนวชายฝั่งของปากน้ำโขง ซึ่งปัจจุบันก็ได้รับ
ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอยู่แล้ว

วิถีชีวิต วัฒนธรรม และประชาชน : การสร้างเขื่อนแม่น้ำโขง
จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของประชาชนเกือบ
30 ล้านคนที่พึ่งพาการประมงอันอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำโขง
ผลกระทบต่อพื้นที่เพาะปลูก ผืนนาที่สูญเสียไปจากการ
เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจะยิ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร
ในภูมิภาค การเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตลอดกาลเนื่องจากเขื่อนจะยิ่งทำให้
ความไม่เท่าเทียมของผู้คนขยายตัวมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เป้าหมาย
ในการขจัดความยากจนในภูมิภาคก็จะยิ่งสำเร็จได้ยากขึ้น

การสรุปผลกระทบ?

ความเสี่ยงหลายประการที่จะเกิดขึ้นจากเขื่อนบนแม่น้ำโขง
สายหลักนั้นไม่สามารถบรรเทาได้ แต่กลับยิ่งส่งผลให้เกิดความ

การลดลงตะกอนและแร่ธาตุอาหารที่แม่น้ำโขงพัดพาเข้าสู่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำจะเริ่มต้นขึ้นในการเกษตรและประมงชายฝั่งในเวียดนาม (© Dr. Duong Van Ni)

การสร้างกำไรที่เสี่ยงและ ต้นทุนที่แท้จริง

ความชอบธรรมของการเสนอสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักคือ การเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มปริมาณการผลิตไฟฟ้าและขายไฟฟ้าจากเขื่อน แต่ทว่าผลกำไรจากการลงทุนจากต่างประเทศที่รัฐบาลเจ้าของพื้นที่จะได้รับ ผลกำไรของนักลงทุนภาคเอกชน และไฟฟ้าราคาถูก อาจถูกนำไปด้วยข้อเท็จจริงที่ว่า โครงการเขื่อนเหล่านี้จะทำลายทรัพยากรที่มีอยู่ซึ่งได้สร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอยู่แล้ว ผลกำไรที่จะได้รับจากโครงการเขื่อนก็ไม่สามารถรับประกันได้ รายงาน SEA เตือนไว้ว่าการสร้างรายได้จะต้องมีกลไกด้านสถาบัน ความสามารถ และธรรมาภิบาลที่ดีพอ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ยังไม่เกิดขึ้น

สุดท้ายรายงาน SEA ยังพบว่า รายได้ที่จะเกิดขึ้นนั้น จะกระจายตัวอย่างไม่เท่าเทียมกันระหว่างประเทศต่างๆ หรือแม้ภายในประเทศของผู้ผลิตไฟฟ้าเอง ซึ่งผู้ที่ยากจนและขาดโอกาสจะต้องแบกรับภาระต้นทุนของเขื่อน แต่กลับไม่ได้รับผลประโยชน์

สูญเสียมหาศาลต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รายงาน SEA ระบุว่า หากจะมีการตัดสินใจสร้างเขื่อน การตัดสินใจนั้นต้องอยู่บนฐานของความรู้ความเข้าใจว่าการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ “จะเป็นความสูญเสียของโลกใบนี้อย่างถาวร ไม่สามารถทดแทนได้ และไม่สามารถชดเชยได้” นอกจากนี้ ผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากความเสียหายทางการประมงจะชดเชยได้ยากและมีราคาแพง แม้ว่าการประมงแบบเพาะเลี้ยงปลาในอ่างเก็บน้ำอาจชดเชยความเสียหายได้บ้าง แต่รายงาน SEA มีข้อสรุปว่า การบรรเทาผลกระทบนี้เป็นเพียงสัดส่วนน้อยนิดเมื่อเทียบกับความเสียหายใหญ่หลวงที่จะเกิดขึ้น

ข้อสรุป:

เมื่อพิจารณาความสำคัญของแม่น้ำโขงต่อวิถีชีวิตท้องถิ่นและความสำคัญระดับโลก ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นซึ่งเป็นผลกระทบถาวรและไม่สามารถเรียกคืนได้ นอกจากนี้ยังมีความไม่แน่นอนทางวิทยาศาสตร์ ทำให้รายงาน SEA มีข้อเสนอแนะหลักว่า “การตัดสินใจในโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักควรเลื่อนออกไปเป็นเวลา 10 ปี” และยังสนับสนุนให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจหาทางเลือกพลังงานจากแหล่งอื่นๆ แทน

ก้าวต่อไป:

จากข้อค้นพบของรายงาน SEA ซึ่งสะท้อนถึงความเสี่ยงจากโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขง เครือข่ายแม่น้ำนานาชาติ (International Rivers Network) มีข้อเสนอต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจดังนี้

ระงับโครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขงทั้งหมดเป็นเวลาอย่างน้อย 10 ปี เพื่อปฏิบัติตามข้อค้นพบและข้อเสนอของรายงาน SEA

สร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ควรมีการปรึกษาหารือสาธารณะทั้งในระดับประเทศและภูมิภาค ความคิดเห็นของชุมชนริมน้ำโขงควรเป็นหัวใจหลักที่ใช้ในการตัดสินใจว่าจะเดินหน้าโครงการเขื่อนหรือไม่

พัฒนาพลังงานทางเลือก แหล่งพลังงานทางเลือกที่ไม่แพงและมีความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและสังคมนั้นมีอยู่จริง เมื่อพิจารณาความเสี่ยงอันอาจเกิดจากเขื่อนบนแม่น้ำโขงแล้ว สิ่งเร่งด่วนของภูมิภาคคือควรมีการปฏิรูปกระบวนการวางแผนพลังงาน การพิจารณาทางเลือกพลังงานอย่างรอบด้าน

อ่านรายงาน SEA ฉบับเต็มได้ที่

www.mrcmekong.org/ish/SEA.htm

ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับเขื่อนแม่น้ำโขง

www.internationalrivers.org

มาร่วมกับเรา!

หากต้องการข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาเยี่ยมชมเว็บไซต์ขององค์กรแม่น้ำนานาชาติ: internationalrivers.org หรือ : savethemekong.org ซึ่งเป็นเว็บไซต์หลายภาษา